

UIT HEUSDENHOUTS HISTORIE 12

HKH Wilhelmina was bijna 25 jaar toen ze het Nassau-monument onthulde

In samenwerking met Heemkundekring Paulus van Daesdonck

Wapenkunde

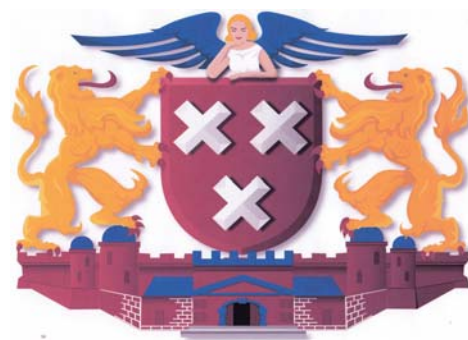
Wanneer u vanaf het station van Breda door de Willemstraat richting het park Valkenberg loopt, ziet u het al in de verte staan. Steekt u dan ook nog veilig het kruispunt met Delprat-singel en Academiesingel over, dan hebt u het vol in beeld. Het Nassau-monument, opgericht bij de noordelijke ingang van de vroegere lusthof/kasteeltuin -tot 1812- van de Heren van Breda.

De wapens van Breda (r) en de gemeente Ginneken c.a. naast elkaar op het monument

Op het Nassau-monument zijn -over de omtrek verdeeld- de gemeentewapens aangebracht van twintig gemeenten. Deze gemeenten behoorden tot de Baronie van Breda in het jaar 1905, toen Koningin Wilhelmina het monument onthulde. Ter linkerzijde van het wapen van Breda -drie Sint Andries-kruizen in zilver op een rode achtergrond- is het wapen van de gemeente Ginneken c.a. aangebracht.

Een dergelijk wapen wordt ook wel 'blazoën' genoemd. De afbeeldingen op het monument betreffen uitsluitend de wapenschilden. Een volledig wapen kan veel uitgebreider zijn. Dat kan worden bewerkstelligd met toevoegingen aan het schild zoals een wapenspreuk of motto, een ordeteken, schildhouders, helm of kroon, tent of wapenmantel. In het volledige wapen van Breda is dat bijvoorbeeld goed te zien.

Het wapenschild wordt een volledig wapen door zorgvuldig gekozen toevoegingen

De beeldmerken van de gemeenten staan in een lange traditie. Wapens in de hier bedoelde betekenis zijn ontstaan in de elfde en twaalfde eeuw. In die tijd vochten ridders met elkaar bij conflicten en toernooien, ter verdediging, uitbreiding van hun bezit of het verhogen van hun status. Om zichzelf beter te beschermen tegen het wapentuig van tegenstanders werden schilden en metalen platen gebruikt. Later werden de metalen platen verder ontwikkeld tot lichaamsbedekkende harnassen met helmen. Dit maakte echter de ridders op het slagveld onherkenbaar.

Om te weten tegen wie men streed en om voor de tegenstander herkenbaar te zijn, werden de wapenschilden voorzien van onderscheidende symbolen en kleuren. Dit teken van de ridder werd ook gebruikt op banieren, helmen en paardenkleden. Later werden die symbolen gebezigd als beeldmerk van de (adelijke) familie van de ridder en hun bezittingen, bijvoorbeeld op documenten, gevelstenen en grafstenen. Het gebruik van wapens verspreidde zich van de adel naar de gilden en naar verenigingen, geestelijkheid en burgers. Ook steden, staten, provincies en gemeenten begonnen eigen wapens te voeren. Intussen overtreft het aantal burgerlijke wapens het aantal adellijke wapens in hoge mate.

Heraldiek of wapenkunde is het kennisgebied dat zich bezighoudt met de geschiedenis rondom oude wapens, de ontwikkeling en het gebruik ervan. Het op de juiste wijze beschrijven van de wapens -blazoeneren genoemd- is een kunst op zich. Het afgebeelde wapen van Breda bijvoorbeeld laat zich volgens de heraldische regels als volgt omschrijven: 'In keel drie schuinkruizen van zilver. Het schild van achter gehouden door een engel van natuurlijke kleur en van ter zijde door twee leeuwen van goud, getongd en genageld van keel; het geheel rustend op een geopende stenen burcht van keel, met voegen van zilver en daken en torenhelmen van azuur.'

Er zijn nogal wat regels en gebruiken waaraan een heraldicus zich dient te houden.

Een wapen kan zich onderscheiden door de vorm van het wapenschild, de kleuren, de vlakverdeling op het schild en de afbeeldingen, die 'stukken' genoemd worden. Het aantal kleuren is beperkt. Elke kleur op zich kan een symbolische betekenis hebben, die per land of tijdperk kan verschillen. Zo staat de kleur rood voor moed en opoffering, de kleur groen voor mildheid en hoop en oranje voor waarheid. De kleuren rood, blauw, groen en zwart zijn de meest gangbare kleuren. Minder gebruikelijk zijn paars (purper), oranje en bruin. Daarnaast zijn er twee metalen gangbaar, goud (or) en zilver (argent), die ook respectievelijk in geel en wit kunnen worden afgebeeld. De heraldische benamingen van de kleuren wijken af

van hoe leken deze noemen. Zo wordt de kleur rood 'keel' genoemd, blauw is 'azuur of lazuur', groen is 'sinopel' en zwart is 'sabel'.

Wapen van Ginneken c.a.

De vroegere gemeente Ginneken c.a. is al van oude datum. Tot 1795 waren er verschillende vormen van lokaal bestuur. Er waren plaatsen met stadsrechten, de steden. Zij konden zelf hun bestuurders aanstellen. De dorpen vielen meestal onder een Heerlijkheid, een gebied waarin een Heer de dienst uitmaakte. Om de dagelijkse gang van zaken te regelen werd er doorgaans een schout aangesteld. Heerlijkheden ontstonden in de vroege middeleeuwen. Grondbezitters, kerkelijke leiders en instellingen als kloosters bijvoorbeeld, verwierven toen economische, politieke en juridische macht over stukken land.

Ook Ginneken en de dorpen Bavel, Galder, Heusdenhout, Strijbeek en Ulvenhout, vormden een heerlijkheid. Vanaf de 13e eeuw verloren de heerlijkheden hun zelfstandigheid en werden deel van grotere gehelen zoals graafschappen, hertogdommen en bisdommen. De heerlijkheid Ginneken ging deel uitmaken van het Land van Breda, dat op zich deel uitmaakte van het Hertogdom Brabant. In de periode van de Bataafse Republiek 1795-1806 werden dorpen en steden wat de bestuursvorm betreft gelijkgesteld. Zij kregen de naam gemeente.

Op het wapenschild van de gemeente Ginneken en de gemeente Nieuw-Ginneken treffen we de volgende elementen aan:

- Verwijzingen naar de patroonheiligen van Ginneken en van Bavel.

Voor Ginneken het rooster dat symbool staat voor de H. Laurentius, die op een brandrooster is gemarteld. Voor Bavel de koe, als verwijzing naar de H. Brigida *453 - †523. Zij is een heilige van Ierse oorsprong die bekend staat als de beschermheilige van het vee.

Het volledige wapen van de gemeente Nieuw-Ginneken, zoals opgesteld bij het museum van Heemkundekring Paulus van Daesdonck

De positie van een afbeelding op het schild vormt een afspiegeling van de belangrijkheid

- Op het onderste deel van het gemeentewapen zijn de drie Sint Andriesskruizen afgebeeld, die ook voorkomen in het wapen van Breda. Dit om aan te geven dat de heerlijkheid en latere gemeente Ginneken c.a. behoorde tot het Land van Breda.

Vlag en wapen van Heusdenhout

Sinds een aantal jaren bestaat de trend om ook de dorpen van een (voormalige) gemeente te voorzien van een eigen vlag en wapen. De gemeente Ginneken c.a. ging, vanaf de annexatie per 1 januari 1942 van het dorp Ginneken en het westelijke deel van Heusdenhout door Breda, gemeente Nieuw-Ginneken heten. Tot 1 juni 1961, de volgende annexatie, maakte het overgebleven (oostelijke) deel van Heusdenhout nog deel uit van de gemeente Nieuw-Ginneken.

Vlak vóór de annexatie per 1 januari 1997 van de gemeenten Prinsenbeek, Teteringen en Nieuw-Ginneken heeft de Noord-Brabantse Commissie voor Wapen- en Vlaggenkunde al vlaggen en wapens ontworpen voor de dorpen Ginneken, Bavel, Galder, Heusdenhout, Strijbeek en Ulvenhout. Intussen zijn de wapens en vlaggen voor Galder en Strijbeek door de gemeente Alphen en Chaam, waartoe die dorpen sinds 1997 behoren, met genoegen vastgesteld. In Breda ging de gemeentelijke vaststelling in 2011 voor de dorpen Ginneken, Bavel en Ulvenhout met enig (politiek) rumoer gepaard. De toenmalige gemeentearchivaris zag in die tijd voor Heusdenhout geen noodzaak tot invoering, hoewel dat voormalige dorp historisch gezien zeker vergelijkbaar is met bijvoorbeeld kapeldorpen als Galder en Strijbeek. Heemkundekring Paulus van Daesdonck en ook de Wijkraad Heusdenhout zijn echter fervente voorstanders van de invoering.

Het ontwerp van het wapenschild van Heusdenhout kent een indeling als die van het wapen van de voormalige gemeente Ginneken c.a. In het bovenste deel is links een symbolische afbeelding te zien van de H. Anna, de patroonheilige van de uit 1518 stammende kapel van Heusdenhout. De heilige Anna, moeder van Maria en grootmoeder van Jezus, staat bekend als wijze, lerende vrouw. Op tekeningen, schilderijen en beelden van oude meesters wordt de heilige Anna vaak afgebeeld met een geopend boek van waaruit zij Maria onderwijst. Het symbool gaat echter nog een stapje verder. Sint Anna te Drieën, de afbeelding van de heilige Anna, moeder Maria en haar kind Jezus samen, is alom bekend. In de Annakapel van Heusdenhout is er een beeld van aanwezig.

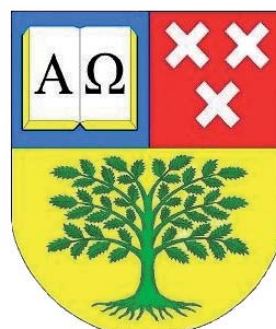
H. Anna als wijze vrouw met geopend boek, samen met dochter Maria en kleinzoon Jezus: St. Anna te Drieën

Deze drie historische personen zijn in de afbeelding op het wapenschild van Heusdenhout gesymboliseerd weergegeven. Het geopende boek verwijst naar de H. Anna, de letters A en Ω symboliseren Jezus en de blauwe achtergrond vormt de verwijzing naar Maria. Rechts op de bovenzijde van het wapenschild staat weer de verwijzing naar Het land van Breda waarvan ook Heusdenhout deel uitmaakte. Dit element zien we bij alle wapens van de dorpen

van de gemeente Ginneken c.a. terug komen. De heraldici noemen deze zijde overigens de linkerzijde van het schild, omdat bij een wapenschild wordt uitgegaan van de drager van het schild.

Op de onderzijde van het wapen staat een gestileerde Essenboom als verwijzing naar de oorsprong van de naam Heusdenhout. De meest gehanteerde verklaring van de plaatsnaam Heusdenhout, vroeger Hosend-

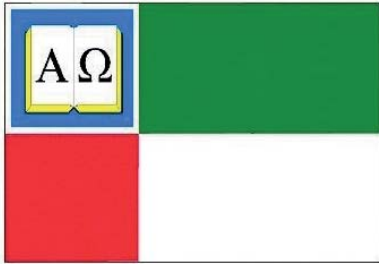

Het definitieve ontwerp van het wapen van Heusdenhout

hout of Hosenholt, is: 'bos van hoogopgaande bomen, waar men hout vindt om stelen van te maken'.

De vlaggen van de dorpen Bavel, Ginneken, Galder, Heusdenhout, Strijbeek en Ulvenhout hebben een gelijke opbouw en kleurstelling. Met dien verstande dat het onderscheidende element wordt gevormd door de symbolische verwijzing naar de patroonheilige van het dorp.

De definitieve versie van de vlag van Heusdenhout

De vlaggen zijn wat de indeling betreft in vieren gedeeld. De kleuren van de bovenhelft zijn wit en groen. Van de onderhelft rood en wit. De kleuren wit en groen zijn ontleend aan de vlag van de voormalige gemeente Nieuw-Ginneken. De kleuren rood en wit op de onderhelft

van de vlag zijn ontleend aan de vlag van Stad en Land van Breda. In het witte deel van de bovenzijde, aan de stokzijde van de vlag, is de afbeelding geplaatst van de voornaamste figuur op het dorpswapen.

We weten haast zeker dat vlag en wapen een waardige plaats gaan krijgen in publicaties en bij manifestaties die Heusdenhout aangaan. Evenals de andere dorpen van de vroegere gemeente Ginneken c.a. heeft Heusdenhout nu (eindelijk) ook een eigen vlag en wapen.

Voor reacties op dit artikel of op andere zaken betreffende de historie van Heusdenhout: Neem contact op met wijkraad@heusdenhout.nl of bel 076 5810024.

We blijven erg belangstellend naar fotomateriaal en verhalen van het Heusdenhout van vroeger.

Werkgroep Heusdenhouts Historie

Correctie

In het artikel Uit Heusdenhouts Historie 11 in het septembernummer van Heusdenhouts Nieuws is een vergissing gemaakt. De onderschriften bij de foto's van de heren C. van den Broek en W. de Bruijn staan omgewisseld.

Hoofd der school C. van den Broek. De foto is uit 1932. Foto's uit de oorlogsjaren ontbreken.

Hoofd der school W. de Bruijn vanaf 1945. Begin jaren vijftig werd hij uitgever van schoolboeken.

